

Одерій О.В. ,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кропивницький*

АКТУАЛЬНІСТЬ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗДОБУТКІВ ГАНСА ГРОССА ДЛЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

«Це стара історія, але вона
завжди залишається новою»

Генріх Гейне

Правильне розуміння сутності того чи іншого явища неможливе без вивчення історії його виникнення та розвитку. Не є виключенням й питання формування криміналістики. Її виникнення в середині - наприкінці ХІХ століття було зумовлено необхідністю використання досягнень природничих і технічних наук у боротьбі зі злочинністю. Саме Ганс Гросс зробив неоціненний внесок у її розвиток, і по праву вважається основоположником цієї науки. Його науково-практичні доробки, що відображені в опублікованих працях (де однією з головних є - «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» [1; 2] й дотепер не втрачають актуальності.

Так, у згадуваній роботі вже на той час автором було присвячено обізнаним особам цілу главу («Про обізнаних осіб»). Високо оцінюючи значення їх консультацій для результатів розслідування він підкреслював, що «Без сумніву, найважливішим допоміжним засобом, що є в розпорядженні С. С., є обізнані особи, висновки яких часто мають вирішальний вплив на справу. Щоправда, С. С., особливо той, хто живе в глушині, не завжди може мати у своєму розпорядженні осіб, які стоять на висоті вимог сучасної науки, але, по-перше, у серйозних випадках він завжди має змогу звернутися до обізнаних осіб, які мешкають у центрі судового округу, і, по-друге, варто пам'ятати, що за відомого вміння користуватися експертами, хоч би й не дуже високої компетентності, С. С. має змогу досягти цілком цінних для справи результатів» [2, с.184]. Наведене певним чином корелюється із ситуацією, коли після повномасштабного вторгнення РФ до України (24.02.2024) практично

всі експертні установи Донецької області вимушені були переміститися до інших областей України¹, що вкрай ускладнило роботу правоохоронних органів у Донецькій області [7].

Крім того, Г. Грос докладно аналізує можливості залучення судового лікаря, мікроскопіста, фізика, хіміка, фахівця зі зброї, інших фахівців при цьому наголошуючи, що нерідко для справи далеко не так важливо, кого саме було запитано, а значно важливіше, як сформульовані були запитання, про що саме і в який момент досудового слідства [2, с.184-185]. В розвиток цієї тези ми на тепер маємо певні науково-практичні посібники, порадики де визначені види судових експертиз, їх можливості та надані орієнтири щодо формулювання питань².

Не менш цікавим є параграф, присвячений питанню справедливої винагороди обізнаних осіб за праці. Така винагорода, на думку вченого, не повинна бути ні занадто високою - щоб не перетворювати науку на комерційну діяльність, ні занадто низькою, щоб не пригнічувати інтересу фахівців до ретельності проведених досліджень [2, с. 336-338]. На тепер інститут використання спеціальних знань обґрунтовано зайняв своє місце в кримінально-процесуальному законодавстві більшості країн світу. Досвід залучення обізнаних людей до розслідування злочинів від Стародавнього Китаю до наших днів довів необхідність і корисність такої практики.

Що стосується роботи з дітьми, то Г.Гросс мав свою позицію, оскільки вважав, що свідчення дітей у багатьох відношеннях цінніші за свідчення дорослих, оскільки вони значно правдивіше передають події. Наприклад, акцентуючи свою увагу на необхідності суворого розрізнення свідків за їхнім віком, він вважав, що «від дітей можна отримати дуже цінні свідчення, особливо від підлітків. Розумний, розвинений хлопчик або дівчинка взагалі найкращий свідок, який тільки може бути; він усім цікавиться, має певну самостійність суджень і докладає всіх зусиль до того, щоб допомогти справі справедливості. На його думку «діти віком 7-9 років - найправдивіші

¹ Головним чином мова йде про Донецький науково-дослідний експертно криміналістичний центр МВС України [3], Донецьке відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. Бокаріуса» [4], Донецьке обласне бюро судово-медичної експертизи [5; 6].

² Зауважимо, що така інформація зараз наявна й на сайтах відповідних експертних установ [8; 9; 10].

свідки. Любов і ненависть, честолюбство і підступність, становище в суспільстві і багатство - все це чуже настільки юному віку»[2, с. 118]. На тепер відомо, що показання дітей і підлітків (за належної тактики допиту й уміння його проводити з урахуванням вікової специфіки малолітніх і неповнолітніх) заслуговують на увагу та здебільшого містять скоріше правду, ніж брехню. А сучасні психологи взагалі стверджують, що діти віком від 1 року до 2 років уже в змозі відокремити правду від неправди, розуміти окремі обставини того, що відбувалося з ними, 3-4-річні діти можуть давати цілком зв'язні свідчення та брати участь у пред'явленні для впізнання, а діти старшого дошкільного (5-6 років) і тим паче шкільного віку можуть виступати як цілком самостійні суб'єкти допиту. Наразі для допиту неповнолітніх використовуються так звані «Зелені кімнати»[11], що можна вважати прямим удосконаленням ідей Г.Гросса.

Серед звичного для сьогодення набору інструментів у його криміналістичній валізі вирізнялися сигара, маленька коробочка цукерок і невеликий хрестик із розп'яттям. Щодо смаколиків, то Г.Гросс пише так: «Цукерки чинять благотворну дію на маленьких свідків: плачуча, несмілива дитина, завдяки цьому простому засобу, перетворюється на дохідливого корисного свідка». Що стосується сигари, то на думку Гросса, вона необхідна під час роботи в місцях з їдкими специфічними запахами, які, як відомо, часто супроводжують роботу слідчого. Ну і третій об'єкт, який не входить сьогодні в жодні криміналістичні портфелі - хрестик із зображенням розп'яття. Це пов'язано з тим, що за вимогою діючого кримінального процесуального законодавства України (ст. 224 КПК України) під час допиту свідків обов'язковим є попередження останніх про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань (потерпілих - за давання завідомо неправдивих показань), а за часів Г.Гросса ж свідок приносив присягу на розп'ятті. Саме тому науковець зазначає, що хрестик із розп'яттям у портфелі слідчого допоможе, наприклад, якщо потрібно привести до присяги тяжко пораненого [2, с.178-181].

Сьогодні зміст криміналістичної валізи може бути різним (залежно від характеру злочину), але практично у всіх валізах є пакувальні пакети, в які поміщаються речові докази, набір колбочок і різні вимірювальні прилади.

Таким чином, ми можемо переконатися в тому, що порушені Гансом Гроссом понад століття тому питання, не втратили своєї актуальності й донині. Навпаки, тільки збільшилася потреба правоохоронних органів у системному використанні криміналістичних знань на тлі інтенсивного розвитку науки і техніки, що додатково актуалізується умовами воєнного стану.

Література:

1. Hans Gross. Podręcznik dla sędziego śledczego jako system kryminalistyki: Opracowanie i przekład / Kasprzak Jerzy. Warszawa: Difin, 2021. 561 S

2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Киев: «Центр учебной литературы», 2021. 1080 с.

3. Донецький науково-дослідний експертно криміналістичний центр МВС України. URL: <https://ndekc.dn.ua/>

4. Донецьке відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. Бокаріуса». URL: <https://nncise.org.ua/viddilennya/donetsk>

5. Донецьке обласне бюро судово-медичної експертизи. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/-%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82.pdf>;

6. 19 обласних бюро судмедекспертизи перейшли до сфери управління МОЗ, нову державну судову установу створено в Луганській області. URL: <https://moz.gov.ua/uk/19-oblasnih-byuro-sudmedekspertizi-perejshli-do-sferi-upravlinnya-moz-novu-derzhavnu-sudovu-ustanovu-stvoreno-v-luganskij-oblasti>

7. Одерій О.В. Проблеми використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних проваджень в умовах війни (на прикладі Донецької області)// Актуальні питання судової експертизи та криміналистики : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди ювілеїв видатних учених: 95-річчя від дня народження Л. Ю. Ароцкера («Ароцкерівські читання») і 105-річчя від дня народження М. В. Салтевського (Харків, 19.05.2023). — Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. — С.210-212. URL: [https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2023_tezu_konference28_compressed_compressed_compressed_compressed%20\(1\)-181-360.pdf](https://www.hniise.gov.ua/uploads/files/public-folder/2023_tezu_konference28_compressed_compressed_compressed%20(1)-181-360.pdf)

8. Експертна служба МВС. Дослідження.
URL: <https://dndekcs.mvs.gov.ua/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/>

9. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса». Види експертиз. URL: <https://nncise.org.ua/diyalnist/ekspertna-2>

10. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Експертна діяльність. URL: <https://kndise.gov.ua/category/ekspertna-diyalnist/>

11. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. – Київ, 2021. – 48 с.
URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Officers.pdf>